

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
к. е. н., доцент Уханова І.О.

“ _____ ” _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини»
на тему:
**«Стан та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України
зерновими культурами»**

Виконавець:
студентка 4 курсу 43 групи ФМЕ
Вахнован Каріна Олексіївна _____

Науковий керівник:
к.е.н, доцент
Воронова О. В. _____

Одеса – 2024 рік

АНОТАЦІЯ

Вахнован Каріна Олексіївна. Стан та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України зерновими культурами.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини». - Одеський національний економічний університет. - Одеса, 2024 р.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є зовнішня торгівля зерновими культурами.

В роботі розглянуто сутність та функціональну роль зовнішньої торгівлі на ринку зернових; підходи до класифікації зернового ринку та чинники, що на нього впливають; методи оцінки зовнішньої торгівлі України зерновими культурами.

Проаналізовано структуру та динаміку зовнішньої торгівлі України зерновими культурами. Здійснено аналіз проблем та факторів, що впливають на зовнішню торгівлю України зерновими культурами. Проведено оцінку показників зовнішньої торгівлі зерновими культурами України.

Визначено основні недоліки аграрного сектору зовнішньої торгівлі України. Встановлено перспективи та засоби вдосконалення зовнішньої торгівлі України зерновими культурами.

Ключові слова: зовнішня торгівля, зернові культури, аграрний сектор, Україна

ANNOTATION

Vakhnovan Karina Oleksiivna. State and prospects of development of Ukraine's foreign trade in grain crops.

Qualification work for obtaining a bachelor's degree in specialty 292 "International Economic Relations" under the educational program "International Economic Relations". - Odesa National University of Economics. - Odesa, 2024

The bachelor's qualification work consists of three sections. The object of the study is foreign trade in grain crops.

The work examines the essence and functional role of foreign trade on the grain market; approaches to grain market classification and factors affecting it; methods of evaluating Ukraine's foreign trade in grain crops.

The structure and dynamics of Ukraine's foreign trade in grain crops are analyzed. An analysis of problems and factors affecting Ukraine's foreign trade in grain crops was carried out. An assessment of indicators of Ukraine's foreign grain trade was carried out.

The main shortcomings of the agricultural sector of foreign trade of Ukraine are identified. Prospects and ways of improving Ukraine's foreign trade in grain crops have been established

Key words: foreign trade, grain crops, agricultural sector, Ukraine

ЗМІСТ

Вступ

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ЗЕРНОВИМИ КУЛЬТУРАМИ.....	6
1.1. Економічна сутність та функціональна роль зовнішньої торгівлі на ринку зернових.....	6
1.2. Підходи до класифікації зернового ринку та чинники, що на нього впливають.....	15
1.3. Методи оцінки зовнішньої торгівлі України зерновими культурами	21
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ЗЕРНОВИМИ КУЛЬТУРАМИ.....	27
2.1. Характеристика та аналіз структури та динаміки зовнішньої торгівлі України зерновими культурами.....	27
2.2. Аналіз проблем та факторів, що впливають на зовнішню торгівлю України зерновими культурами.....	38
2.3. Оцінка показників зовнішньої торгівлі зерновими України.....	48
Висновки до розділу 2.....	51
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ЗЕРНОВИМИ КУЛЬТУРАМИ.....	54
3.1. Впровадження фундаментальних та стратегічних елементів для забезпечення додаткових ресурсів для експорту зернових.....	54
3.2. Удосконалення логістики у сфері зовнішньої торгівлі зерновими культурами.....	64
Висновки до розділу 3.....	76
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82

ВСТУП

Актуальність кваліфікаційної роботи. Сільськогосподарський сектор економіки України є стратегічною та найбільш ефективною галуззю національного господарства, яка становить основу продовольчої безпеки країни.

Зовнішня торгівля України зерновими залишається дуже важливою і вкрай актуальною особливо в сучасних умовах.

Світовий ринок зерна є ключовим напрямом експорту української сільськогосподарської продукції. Будь-які тенденції та тренди на цьому ринку мають прямий вплив на розвиток аграрного експорту України та визначають цінову ситуацію, що має довгострокові наслідки для зернової галузі.

Мета і задачі дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних аспектів зовнішньої торгівлі зерновими культурами, аналіз зовнішньої торгівлі зерновими України та розробка пропозицій щодо його розвитку.

Для досягнення мети висунуто наступні завдання:

- дослідити економічну сутність та функціональну роль зовнішньої торгівлі на ринку зернових;
- визначити підходи до класифікації зернового ринку та чинники, що на нього впливають;
- встановити методи оцінки зовнішньої торгівлі України зерновими культурами;
- провести аналіз структури та динаміки експорту України зерновими культурами;
- визначити проблеми та фактори, що впливають на зовнішню торгівлю України зерновими культурами;
- оцінити показники зовнішньої торгівлі зерновими України;

- визначити напрями вдосконалення зовнішньої торгівлі України зерновими культурами.

Об’єкт дослідження – зовнішня торгівля зерновими культурами.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні аспекти реалізації зовнішньоторгівельної політики України зерновими культурами.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу кваліфікаційної роботи складають загальнонаукові методи пізнання (аналіз і синтез, методи порівняльного аналізу і узагальнення даних, системний підхід), графічні методи та методи економіко-математичного аналізу

Інформаційна база дослідження. Інформаційною основою послужили матеріали зарубіжних та вітчизняних конференцій; монографії та наукові публікації зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів; інформація мережі Інтернет; результати власних досліджень автора, офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства економіки України.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи бакалавра підготовлено тези:

Проблеми експорту зернових України // Студентська науково-практична конференція факультету міжнародної економіки ОНЕУ «Минуле, сучасне, майбутнє». Секція Міжнародних економічних відносин: «Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародних економічних відносин» (м. Одеса, квітень 2024 р.)

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (45 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 86 сторінок. Основний зміст викладено на 82 сторінках. Робота містить 16 рисунків та 9 таблиць.

ВИСНОВКИ

В роботі відзначено, що незважаючи на розмаїття точок зору з приводу визначення сутності поняття “зовнішня торгівля”, узагальнено її можна визначити як основу ефективного економічного розвитку будь-якої країни, що сприяє обміну товарами та послугами між державно оформленими національними господарствами.

Основними функціями зовнішньої торгівлі є функція перетворення, функція транслокації та ефектотворча функція.

Зовнішня торгівля зерновими культурами або зовнішня торгівля на ринку зерна представляє собою міжнародний обіг зернових та інших продовольчих культур, таких як: пшениця, ячмінь, кукурудза, рис та інших зернових продуктів сільськогосподарської діяльності.

Забезпечення стабільного постачання зерна та його торгівля є ключовими для багатьох країн, адже саме зернові культури забезпечують основу раціону для більшості систем харчування і відіграє важливу роль у вирощуванні кормів для тваринництва.

Зовнішня торгівля зерновими культурами виступає як гарант продовольчої безпеки і ключовий фактор забезпечення макроекономічної та соціальної стабільності в суспільстві. Навіть у період кризових викликів, зернове господарство відзначається високими темпами виробництва та експорту продукції. Проте, для того щоб стати одним із основних двигунів економічного зростання країни, воно повинно розвиватися в рамках збалансованого росту суміжних ринків переробки зерна, зокрема, виробництва борошна, круп'яних товарів та комбікормів.

Основні аспекти оцінки зовнішньої торгівлі зерновими включають обсяг та структуру експорту-імпорту, торговельний баланс, аналіз країн-партнерів, ціни, технічні аспекти та стандарти якості. Аналіз цих показників допомагає визначити конкурентоспроможність та ризики, а

також виявляти тенденції та можливості для розвитку зовнішньої торгівлі. Комплексний підхід до оцінки дозволяє країні розробляти ефективні стратегії та приймати обґрунтовані рішення для подальшого розвитку галузі.

В сучасних умовах Україна, яка є одним із провідних постачальників зерна, швидко визначила своє місце на світовому ринку та грає ключову роль у міжнародній торгівлі цим продуктом. Як традиційний учасник світового ринку зерна, Україна періодично зазнає змін у своєму статусі та ролі в цьому глобальному сегменті. Протягом останніх років Україна входить до п'ятірки найбільших світових країн за обсягами виробництва та міжнародної торгівлі зерном.

Експорт зерна, як це підтверджує світовий досвід, становить важливу складову зернового ринку країни.

Існуючий економічний та агропромисловий потенціал України, разом з природно-кліматичними умовами, не лише дозволяє задовольняти внутрішній ринок продукцією вітчизняного виробництва, але і сприяє успішному проникненню на зовнішні ринки. Це сприяє ефективному розвитку експортної діяльності та збільшенню ролі України в міжнародній торгівлі.

Однак, обсяги та особливо структура зовнішньої торгівлі свідчать про те, що експортний потенціал вітчизняного аграрного сектору реалізується не в повному обсязі.

Виявлено, що Україна має значний потенціал на світовому ринку зерна, що підтверджується великою часткою експорту зернових у загальному обсязі зовнішньої торгівлі. Найбільше екпортується пшениця та кукурудза. Це свідчить про важливу роль України на міжнародних аграрних ринках. Різноманіття пропозиції, особливо в експорті різних сортів зерна, демонструє гнучкість країни та її здатність адаптуватися до потреб ринку. Експорт зерна впливає на валовий внутрішній продукт та

забезпечує стабільність аграрного сектору, а також сприяє створенню робочих місць і розвитку суміжних галузей.

Існують також негативні тенденції, які можуть обмежити подальше зростання виробництва та експорту зерна з України. Серед них можна виокремити: напруженість у регіоні та геополітичні конфлікти; блокада українських морських портів; фінансові втрати для виробників зернових культур через обмеження доступу до морських портів та зменшення обсягів експорту; навантаження на транспортну інфраструктуру; конкуренція на глобальному ринку; потреба в стратегічному плануванні.

Результати аналізу експорту зернових культур з України за період з 2020 по 2023 роки показують значні коливання в обсягах експорту до різних країн. Незважаючи на загальне зниження експорту в 2023 році, порівняно з попередніми роками, деякі країни, такі як Іспанія та Китай, продемонстрували стабільне зростання імпорту українських зернових культур. Це свідчить про високу конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку та важливість диверсифікації торговельних напрямків.

Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2022 році демонструє значне зниження обсягів як експорту, так і імпорту порівняно з 2021 роком. Зернові культури залишаються однією з основних категорій експорту, складаючи 20,6% від загального обсягу експорту, хоча їх обсяги також знизилися до 73,8% від рівня 2021 року. Імпорт зернових культур, навпаки, зріс до 92,5%, хоча їх частка у загальному обсязі імпорту залишається невеликою (0,3%).

Зовнішньоторговельний обіг (ЗТО) склав 9,261,830.3 тисяч доларів США, з яких експорт зернових становив 9,108,153.5 тисяч доларів, а імпорт – 153,676.8 тисяч доларів.

Позитивне сальдо торговельного балансу показує, що експорт значно перевищує імпорт, що є свідченням активного та успішного експорту

зернових культур. Коефіцієнт покриття імпорту експортом підтверджує значну перевагу експорту над імпортом і є позитивним показником для економіки.

Індекс «чистої торгівлі» також підкреслює домінування експорту над імпортом. Цей показник демонструє значну роль України як ключового постачальника зернових культур на світовий ринок.

У 2023 році основними імпортерами українських зернових культур були Китай, Італія, Іспанія, Туреччина, Єгипет та Польща. Китай, зокрема, виступає найбільшим імпортером, а Італія та Іспанія також показують значні обсяги імпорту.

Ці дані підкреслюють важливість українського зерна для багатьох країн світу та роль України у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки.

Експорт зерна є не лише джерелом доходу для України, але й каталізатором економічного зростання, продовольчої безпеки та розвитку різних галузей, які сприяють сталому та стійкому розвитку України.

Покращення зовнішньої торгівлі зерном України вимагає комплексного підходу, який повинен охоплювати різні аспекти виробництва, торгівлі та регулювання: розвиток інфраструктури, технологічні інновації, стандарти якості, розвиток нових ринків, підтримка аграрних виробників, адаптація до змін клімату, участь у торговельних угодах, моніторинг ринкових тенденцій.

Ці заходи разом можуть сприяти зміцненню позицій України на світовому ринку та покращенню зовнішньої торгівлі зерном.

Для поліпшення ситуації, важливо також, щоб держава стимулювала виробництво продукції на основі сільськогосподарської сировини, зосередженої на галузях виробництва товарів з високою доданою вартістю. Це не лише підвищить експорт, але й призведе до економічних, соціальних та політичних вигід для країни. Сприяння підприємництву та створення

продукції з високою доданою вартістю може сприяти розвитку сільського господарства та укріпленню економіки загалом.

Для удосконалення системи зовнішньої торгівлі зернопродукцією підприємств аграрної сфери економіки України слід також розглядати розвиток нових рівнів логістики, зокрема, шляхом впровадження у цю торгівлю системи SCM - Supply Chain Management, яка дозволяє в значній мірі налагодити чіткий механізм моніторингу руху зернотоварів від пункту завантаження до передбаченого в угоді пункту розвантаження цих товарів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агробізнес України у 2022/23. Інформаційний довідник. 46 с.
2. Братюк Ю. Україна підписала угоду про участь у єдиному ринку ЄС. URL:https://zaxid.net/ukrayina_pidpisala_ugodu_pro_uchast_u_yedinomu_rinku_yes_n15_57247 (дата звернення 20.10.2023)
3. Бюджет 2024 – яку державну підтримку заклали для агросектору? URL:<https://agropolit.com/spetsproekty/1025-byudjet-2024--yaku-derjavnu-pidtrimku-zaklali-dlya-agrosektoru> (дата звернення 24.04.2024)
4. В 2024 році відновлюється дія деяких програм підтримки українського АПК – Висоцький. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1539538> (дата звернення 10.10.2023)
5. Вінокуров Я. ЄС скасує всі торговельні обмеження для України. Хто від цього може виграти? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/2/686503> (дата звернення 12.03.2024)
6. Втрати від блокування кордону поляками можуть сягнути понад 7 мільярдів – Гетманцев. 15 лютого, 2024. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2024/02/15/70_9996/ (дата звернення 17.11.2023)
7. Григорова-Беренда Л. І., Шуба М. В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі : навчальний посібник. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. 2016. 136 с.
8. Гордієнко Д.Д. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки. К.: КНТ. 2006. 308 с.
9. Державна служба статистики України : Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення 20.03.2024)
10. Доктрина збалансованого розвитку: Україна-2030. Львів: Кальварія, 2017. 168 с.

11. Економічний словник URL: <https://uk.economy-pedia.com/11039879-foreign-trade> (дата звернення: 17.03.2024)
12. Заблоцька Р. О. Система інституційного регулювання світової торгівлі послугами : монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. 368 с.
13. Заблоцька Р.О., Мамедов К.А. Сприяння ефективних логістичних послуг в міжнародній торгівлі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип.131. С.121–130.
14. Загроза продовольчій безпеці світу / Міністерство закордонних справ України. 2023. 23 листоп. URL: <https://mfa.gov.ua/zagroza-prodovolchij-bezpesi-svitu> (дата звернення 22.04.2024)
15. Інфографіка щодо загальних підсумків експорту товарів і послуг України у 2021-2022 році. *Міністерство економіки України*. URL: [file:///D:/Downloads/03%D0%95%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82_%D0%A2%D0%9F\(2019\)Utch%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/03%D0%95%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82_%D0%A2%D0%9F(2019)Utch%20(1).pdf) (дата звернення 14.02.2024)
16. Кісельов А.П. Основи бізнесу. Київ.: Вища школа, 1997. 191 с.
17. Ключові політики та заходи для підтримки аграрного сектору України в умовах воєнного стану. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/klyuchovi-polityky-ta-zakhody-dlya-pidtrymky-ahrarnoho-sektoru-ukrayiny-v> (дата звернення 20.10.2023)
18. Козак Ю.Г., Логвінова Н.С., Притула Н.В. Міжнародна економіка: підручник. Київ : Центр учбової літератури. 2019. 560 с.
19. Козак Ю. Г., Логвінова Н. С., Барановська М. І. Міжнародна торгівля. 4-те вид. перероб. та доп. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 512 с.
20. Колосова Ю.В. Оптимізація структури зовнішньої торгівлі, як основа підвищення добробуту держави. *Міжнародна науково-практична конференція “Управління підприємствами: проблеми та шляхи їх*

- вирішення”: Матеріали конференції. Том 1. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2003. – С.184-187.
21. Коляда, О.В., Райчева А.О. Зовнішня торгівля України як чинник розвитку міжнародних економічних відносин. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М.М. Палінчак. Ужгород : Гельветика, 2019. Вип. 24. № Ч.2. С. 78–82.
22. Кондратюк О., Стояненко І. Експортний потенціал агросектора України. *·SCIENTIA·FRUCTUOSA (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. 144(4), 26–51. URL: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)03](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)03) (дата звернення 30.03.2024)
23. Міжнародна торговельна діяльність: навчальний посібник / В.В.Рокоча та ін. К: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»», 218. 698 с.
24. Міжнародна торгівля: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Козак Ю.Г та ін. К.: Центр учбової літератури. 2010. 441 с.
25. Милашко О. Статистичне дослідження стану та розвитку зовнішньої торгівлі України. URL: <http://vsed.oneu.edu.ua/collections/2021/76/pdf/191-202.pdf> (дата звернення 02.04.2024)
26. Новицький В.Є. Міжнародна торгівля : навчальний посібник. К.: Зовнішня торгівля, Ельга. 2007. 264 с.
27. Охріменко Я. Вільна торгівля між Україною та ЄС: перспективи та виклики.
28. Петкова Л.О., Алимов О.І. Інституційне середовище зовнішньоекономічної діяльності. Київ: Знання, 2013. 423 с
29. Румянцев А.П., Коваленко Ю. О. Міжнародна торгівля послугами: навч. посіб. К. : Центр навч. літ, 2003
30. Румянцев А. П., Румянцева Н. С. Міжнародна економіка: Короткий конспект лекцій. К.: МАУП, 1999. 104 с.

31. Сильне плече аграріїв. За вісім місяців 2023-го агросектор приніс Україні у п'ять разів більше виручки, ніж металургія. URL: <https://dia.dp.gov.ua/silne-pleche-agrari%D1%97v-za-visim-misyaciv-2023-go-agrosektor-prinis-ukra%D1%97ni-u-pyat-raziv-bilshe-viruchki-nizh-metalurgiya/> (дата звернення 07.04.2024)
32. Спасибо-Фатєєва І.В., Опришко В.Ф. Правові основи зовнішньоекономічної діяльності. Харків: Право. 2018. 320 с.
33. Степура А. Великий енциклопедичний словник. К.: Crustal Book. 2013. 768 с.
34. Терещук А. Топ-10 країн-імпортерів української аграрної продукції під час війни. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/top10-krayinimporteriv-ukrayinskoyi-agrarnoyi-produkciyi-pid-chas-viyni.html> (дата звернення 12.04.2024)
35. Українське сільське господарство у воєнний час стійкість, реформи та ринки. URL: <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime?translation=uk> (дата звернення 07.04.2024)
36. Уряд вводить нові правила для експорту агропродукції в умовах воєнного стану. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-vvodyt-novi-pravy-la-dlia-eksportu-ahroproduksii-v-umovakh-voiennoho-stanu> (дата звернення 10.04.2024)
37. Циганкова Т. М. Міжнародна торгівля : Навч. посіб. / Т. М. Циганкова, Л. П. Петрашко, Т. В. Кальченко; Київ. нац. екон. ун-т. - К. 2001. 487 с.
38. Шнирков О.І., Філіпенко А.С. Міжнародна економіка: підручник. Київ: Київський університет, 2012. 558 с.
39. FAO, 2022. URL: <https://www.fao.org> (дата звернення 20.04.2024)
40. FAO 2020. The state of food and agriculture, FAO, Food and Agriculture Organization, Rome. URL: <https://www.fao.org> (дата звернення 20.04.2024)
41. Krueger A. O. International Trade. What Everyone Needs to Know. Oxford University Press, 2020. 368 p.

42. Michalopoulos C. The Integration of Transition Economies into the World Trading System. *Revue d'économie financière* Année. 2001. H-S 6. P. 64–89. URL: https://www.persee.fr/doc/ecofi_1767-4603_2001_hos_6_1_4553 (дата звернення 15.04.2024)
43. Trade and Development Report. UNCTAD. Geneva, 2013. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2013_en.pdf (дата звернення 23.03.2024)
44. Wallerstein I. *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press, 1974, pp. xiv, 410
45. BiocoreTechnologie. *Зерно та війна*. URL: <https://biocortech.com/blog/zerno-ta-viy-na> (дата звернення 23.03.2024)